

**ОБРЯД МАЛАНКИ: ПОХОДЖЕННЯ, ВЗАЄМВПЛИВИ
ТА СУЧАСНІСТЬ****Антоній МОЙСЕЙ,**Буковинський державний медичний університет,
Чернівці (Україна),
antoniimoisei@bsmu.edu.ua**THE RITE OF MALANKA IS ITS ORIGIN,
MUTUAL INFLUENCES AND MODERNITY****Antoni MOYSEY,**Bukovinian State Medical University, Chernivtsi (Ukraine),
ORCID ID: 0000-0001-5295-2271
RESEARCHER ID S-5261-2016

Мойсей Антоній. Обряд Маланки: происхождение, взаимное влияние и современность. Рассмотрены ареалы распространения обряда Маланки на территории Украины, Румынии и Республики Молдова, сосредоточено внимание на его бытности на Буковине. Показана сущность и результаты исследований по определению первоисточников происхождения данного ритуала. Проведено компаративный анализ его существования у соседних народов: украинцев, румын и молдаван, выяснены общие и отличительные черты, взаимные заимствования. **Целью** данной статьи является выяснение и описание основных параметров изменений, внесенных современной культурой в обряд на примере поселка Красноильск (Буковина). **Методология** базируется на анализе исходных материалов и собственных полевых наблюдений. **Научная новизна.** Впервые осуществляется сравнение современного состояния существующего у разных народов обряда. **Выводы.** Бытность обряда Маланка в буковинской этнографической зоне является лишь частью огромного ареала ее распространения, которое составляет маргинальный пространство в полосе этнокультурных контактов и межэтнической пограничной украинско-румынской зоны. Консервации обряда способствовала удаленность и изолированность от основного ареала своего этноса проживающих на данной территории. В обряде “переберия”, сопровождающем Маланку как органический элемент, современная реальность доминирует.

Ключевые слова: Маланка, переберия, обряд, пограничья, эволюция обряда.

Вступ. У наші дні відбувається відчутний процес відродження традиційних народних обрядів, особливо зимових – найбільш яскравих і масових. На Буковині серед них першість належить *Маланці*, як осередку багатьох давніх ритуалів.

Цей обряд викликав зацікавленість учених ще на рубежі XIX–XX ст. У межах Буковини він описаний румунськими дослідниками І.Г. Сбієрою¹, Є. Нікулице-

Воронкою² та ін³. У повоєнний період його досліджували Г. Беешу⁴, Г. Спатару⁵, Г. Бостан⁶, О. Курочкін⁷, у Румунії – І. Рябошапка⁸ та ін⁹. Розглядалися ареали його поширення, локація першоджерела, основні мотиви текстового супроводу, дійові особи та їх одяг. Певні спостереження, особливо в компаративному аспекті, проведено і автором цієї розвідки¹⁰.

¹ Sbierea I. Colinde, cântece de stea și urări la nunți. Din popor luate și poporul date [Carols, star songs and wedding orations. They were taken from the people and returned back], Cernăuți: Editura Societății pentru cultura și literatură română în Bucovina, 1888, 117 p. [in Romanian].

² Niculiță-Voronca E. Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică [The customs and beliefs of the Romanian people are collected and organized according to the mythological system], Iași: Polirom, 1998, Vol. I, 496 p.; București: Saeculum I.O., 1998, Vol. II, 495 p. [in Romanian].

³ Fochi A. Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX: Răspunsurile la chestionarele lui N. Densușianu [Folk customs and superstitions at the end of the 19th century: answers to N. Densușianu's questionnaires], București: Minerva, 1976, 392 p.; Pamfile T. Sărbătorile la români: Crăciunul. Studiu etnografic [Holidays for Romanians. Christmas. Ethnographic studies], București: Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea, 1914, 249 p. [in Romanian].

⁴ Băieșu N.M. Poeziya populară moldovenyaskă a obycheurylor de Anul Nou [Moldovan folk poetry is timed to the New Year holidays], Chisinau: Stiinza, 1872 [in Moldavic]; Băieșu N.M. Poeziya obicheyurilor kalendarice [Poetry of calendar rites], 1975, 464 p. [in Moldavic].

⁵ Spataru G.I. Drama populară moldovenească (Antologie) [Moldovan Folk Drama (Anthology)], Chișinău: Știința, 1976 [in Moldavic].

⁶ Bostan G.K. Tipologicheskoye sootnosheniye i vzaimosvyazi moldavskogo, russkogo i ukrainskogo fol'klora [Typological relationship and relationship of Moldavian, Russian and Ukrainian folklore], Chisinau: Știința, 1985 [in Russian].

⁷ Kurochkin O. Bukovyns'ka novorichna “pereberiya” [Bukovynian New Year's “pereberiya”], Narodna tvorchist' ta etnografiya [Folk art and ethnography], 1992, N 3, P. 25–33 [in Ukrainian]; Kurochkin O. Ukrayins'ki novorichni obryady: “Koza” i “Malanka” (z istoriyi narodnykh masok) [Ukrainian New Year's rites: “Goat” and “Lightning” (from the history of folk masks)], Opishne, 1995, 377 p. [in Ukrainian].

⁸ Reboshapka I. Oy u sadu – vynohradu. Zbirka svit-s'kykh velychal'nykh pisen' [Oh, in the garden – grapes. Collection of secular majestic songs], Bucharest: Criterion, 1971, 287 p. [in Ukrainian].

⁹ Tochiță D. De la lume adunate și-napoi la lume date. Culegere de folclor din Pătrăuții de Sus și Pătrăuții de Jos [They were gathered from the people and crushed by them. Folklore collection of the Upper and Lower Petrivtsi], Suceava: Alt Univers, 2005, 94 p. [in Romanian].

¹⁰ Moysey A.A. Agrarni zvychayi ta obryady u narodnomu kalendari shidnoromans'kogo naseleण्या Bukovyny [Agrarian customs and rites in the folk calendar of the Eastern Romanian population of Bukovina], Chernivtsi: TOV “Druk Art”, 2010, 320 p.; 38 il. [in Ukrainian].

Однак сьогодні спостерігаються очевидні зміни, які відбуваються у багатьох елементах обряду *Маланки*. Тому **метою** цієї розвідки є з'ясування основних параметрів змін, внесених сьогоднішнім в обряд. Для цього аналіз його еволюційних зрушень буде сконцентрований на прикладі селища Красноільськ (Буковина), де він зберігся дуже добре.

Методологічною основою дослідження стане аналіз джерельних матеріалів, здобутих попередніми дослідниками теми, архівні матеріали¹¹, результати власних польових спостережень¹². Порівняльний метод буде застосований при вивченні відмінностей та спільних рис побутування обряду в українців і румунів Буковини. Методи аналізу і синтезу допоможуть у визначенні параметрів змін в елементах *Маланки*.

Виклад основного матеріалу. На півночі Республіки Молдови, а також у таких областях України, як Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька, Вінницька, Одеська, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Дніпропетровська, Харківська, Київська та Чернівецька – поширений ритуал “*Маланка*”. Це – комплекс однотипних рівнофункціональних драматичних ритуалів, сформованих у міжетнічному українсько-румунському порубіжжі. Детальне вивчення проблеми первісної локалізації обряду привело проф. Г.К. Бостана, який досліджував молдавський ареал та його розповсюдження, а також проф. О.В. Курочкіна, який вивчав той же процес у всьому українському етнічному просторі, до єдиної думки про Придністров'я та північ Бессарабії¹³. У цих районах зареєстровані найбільш цілісні варіанти згаданого обряду, структурна розвиненість яких виявляється через багатство карнавальної атрибутики, склад виконавців, супровідний фольклор у його словесному, музичному і танцювальному вираженні. У цьому ареалі обряд зберігає найдовше свої архаїчні риси¹⁴.

Наші польові дослідження дозволяють констатувати, що мотив, пов'язаний з Придністров'ям (“*Маланочка з Хирлеу / Гуляла в Могилеві / Mălâncuța de Hârlău se plimba prin Movilău*”), трапляється лише серед східнороманського населення Новоселицького, Герцаївського та Глибоцького районів Чернівецької області України та в північних районах Республіки Молдови, зате він не характерний для Сторожинецького району та Сучавського повіту. Більше того, навіть для східнороманського населення Новоселицького, Герцаївського та Глибоцького районів цей мотив не

основний у текстах *Маланки*.

Південним рубезем території поширення *Маланки* є північ історичної Молдови: Сучавський та частково Ботошанський повіти Румунії. У цьому контексті варто наголосити на тому, що термін *Маланка* часто подибується у змішаних українсько-румунських або у румунських селах, розташованих по сусідству з українськими: Петрівці¹⁵, Гренічешти¹⁶, Воловец¹⁷. На території Сучавського повіту у напрямку північ-південь спостерігається поступове зникання терміна. Нижнім кордоном ареалу розповсюдження терміна *Маланка* є лінія Сучава-Гура Гуморулуй-Кимпулунг Молдавський.

Перші згадки про побутування *Маланки* в східнороманського населення Буковини знаходимо у І.Г. Сбієри та Є. Нікуліце-Воронки. Так, ідентифікуючи *Маланку з туркою*, І.Г. Сбієра відзначав, що під час проведення обряду колядники переводжалися на євреїв, арабів, а найчастіше – турків і росіян, один з них – на дівчину. Підійшовши до вікна, починали співати: “*Sloboziți Malanca-n casă, / C-afară plouă de varsă, / Ea casa va mătura / Și blidele v-a spăla*”. / “Впустіть *Маланку* до хати, / Бо надворі дощ іде, / Вона хату підмете / І посуд помие”¹⁸. Місцевість атестації даного тексту дослідником не зазначена.

Є. Нікуліце-Воронка записала текст *Маланки* у Магалі сучасного Новоселицького району та у румунів с. Михальча Сторожинецького району (наприкінці XIX ст.). Основними дійовими особами гурту були: *баба та дід, Манолє, турок, туркиня, генерали, митник, канонір, гуцул, жид* тощо. Дослідниця зафіксувала, що у Магалі текст *Маланки* виконували під вікном українською мовою і, лише з кінця XIX ст. книжниками були введені румунські вірші¹⁹.

Окрім мотиву “*Маланочка з Хирлеу / Гуляла в Могилеві*”, у східнороманського населення Буковини ще з другої половини XIX ст. був поширений мотив “Впустіть *Маланку* до хати, / Бо надворі ллє дощ” та дійства, які зображають *Маланку* як працелюбну і вродливу дівчину (“Вона піч натопить / І хату підмете, / І посуд помие”). Він є найпоширенішим мотивом тексту *Маланки* у східнороманського населення Буковини, про що свідчить його реєстрація у Динівцях, Боянах, Малинівці, Маршинцях, Магалі Новоселицького, Купці, Димці Глибоцького, Буденці, Нижніх та Верхніх Петрівцях Сторожинецького, Колінківцях Хотинського районів Чернівецької області²⁰. У текстах *Маланки*, популярних на Буковині, спостерігається вплив

¹¹ TSNA ANRM – Tsentral'nyy naukovyy arkhiv Akademiyi nauk Respubliki Moldova [CNA ANRM – Central Scientific Archive of the Academy of Sciences of the Republic of Moldova], Fond N 19. Materialy naukovykh ekspedytsiy, provedenykh u period 1946–1985 rr. na terytoryi Moldav's'koyi ta Ukrayins'koyi RSR.

¹² MEE CHNU 1997–2009 – Materialy etnografichnykh ekspedytsiy Chernivets'koho natsional'noho universytetu imeni Yuriya Fed'kovycha (1997–2009) [Materials of ethnographic expeditions of Yuri Fedkovych Chernivtsi National University (1997–2009)]. Ekspedytsynnyy material zibranyu pid kerivnytstvom avtora vid mistsevykh zhyteliv rumunomovnykh ta ukrayins'kykh sil Chernivets'koyi oblasti Ukrayiny.

¹³ Bostan G.K. Tipologicheskoye sootnosheniye..., op. cit., P. 42.

¹⁴ Kurochkin O. Ukrayins'ki novorichni obyady..., op. cit., P. 107–108.

¹⁵ Село умовно розподіляється на дві частини (кути): “румуні” (у долині) і “русині” (на горі); крім того, воно розташоване у безпосередній близькості до українських сіл Дерменешти, Келінешти;

¹⁶ Село Гренічешти розташоване поблизу українських сіл Шербівці, Васілаке, Балківці, Келінешти, Мілішівці; с. Воловец – поблизу укр. сіл Бурла, Кліт;

¹⁷ Noul Atlas lingvistic al României. Moldova și Bucovina. Date despre localități și informatori [New linguistic atlas of Romania. Moldova and Bukovina. Data on the area and informants], Alcăt. de V. Arvinte, S. Dumistrăcel, I. Florea, I. Nuță, A. Turculeț, București: Editura Academiei RSR, 1987, P. 66, 86, 105 [in Romanian].

¹⁸ Sbierea I. Colinde, cântece de stea ..., op. cit., P. 4.

¹⁹ Niculiță-Voronca E. Datinele și credințele ..., op. cit., Vol. I., P. 92–93.

²⁰ MEE CHNU 1997–2009; Cântecul Malancei (Dâmca-Hliboca – inf. D. Sandulyac, col. A. Ioneac) [Malanka's song (village of Dymka, Hlybokaje district – informant D. Sandulyak, collected by A. Ionyak)], Zorile Bucovinei, 1967, 17 decembrie.; Tochiță D. De la lume adunate ..., op. cit., P. 13.

румунських щедрівок. Наприклад, у деяких румуномовних селах Буковини залишилася лише вступна частина тексту *Маланки*, занотованої Є. Нікуліце-Воронкою у Михальчі, основний же – замінений колядками. Подеколи зафіксовано, що вступна частина тексту *Маланки* об'єдналася з румунським *Плугушорул*²¹.

Уважний розгляд маланчиних обходів дає змогу констатувати, що у румуномовних селах Буковини даний драматичний обряд міг проводитись і без традиційних слів чи пісень. Навіть було зафіксовано, що у більшості румуномовних сіл він відбувається без узвичаєного тексту *Маланки*, натомість виконуються слова інших новорічних ритуалів, як-от: *кози*, *ведмедя* тощо. Спостерігається лише назва гурту ряджених – *Маланка*. Найприкметнішою тут є територія південної частини Буковини.

Також зауважимо, що румуни і молдавани Буковини запозичили від українців лише саму дефініцію терміна *Маланка* для визначення драматичного дійства в цілому. Так, у більшості румуномовних сіл, згідно із джерельними матеріалами, під цією назвою проводили суто румунські вистави, такі як *ведмідь*, *коза*, *гайдуцькі вистави* тощо. Не запозичили румуни і молдавани Буковини головних персонажів українського обряду – *Василя* і *Маланку*. Про це чітко свідчить склад румунської (молдавської) *Маланки* на всій території Буковини. Про запозичення цього терміна як назви гурту ряджених у південній частині Буковини свідчать дані з “Нового лінгвістичного атласу Румунії”, які стосуються с. Стража, де звичаю ходити з *Маланкою* передувало ходіння з *ведмедем*; у с. Марджіня інформатори повідомили, що раніше *Маланки* ходили лише з *козою* та *коником*²².

У селі Нижній Віков з півдня Буковини, за джерелами, існували окремі гурти: *коза*, *ведмідь* і *Маланка*. За наявності у гурті *гайдука* та *мисливця* розігрувалася така сценка: *мисливець* затримував *гайдука*, звертаючись до нього – “Radu mamei / Dă-te legat / Dacă – nu, vii împărat” / “Мамин Раду, / Здавайся, / Якщо ні, станеш царем”. *Гайдук* здавався, і всі присутні починали танцювати хором²³. Отже, під терміном *Маланка* відбувалося дійство, відоме у румунів під назвою *Весілля*, в яке були вплетені елементи гайдуцьких драматичних вистав (наприклад, *Банда Жояна* та ін.).

Отже, персонаж *Маланка* в тій ролі, яку він відігравав в українців, не характерний для румунів і молдаван Буковини, а там, де він присутній, то, на відміну від українських варіантів, одягнений та поводиться, як наречена. На підтвердження можна також навести спостереження бухарестського дослідника І. Ребошапки, який констатував, що румунська обрядова гра з нагоди Нового року зазнала впливу української драматичної гри *Маланки* як *Весілля*, на що чітко вказують хустки, рушники та ін., а не виникла під впливом української колядки²⁴.

Також відзначимо і зворотній вплив, а саме: запозичення українською *Маланкою* румунських персонажів. Так, в Олексіївці Сокирянського району у 1980 р. під час проведення обряду, поряд із головною

дійовою особою *Маланкою* брав участь ще один персонаж – *Меленкуца*, який уособлював румунського гостя. Зазвичай, під час дійства він мав розмовляти румунською. Зауважимо, що господарі віддавали даному персонажу перевагу серед інших, обдаровували щедріше грішми, що мало свідчити про їхню гостинність і привітність. Подібне явище зафіксоване у Вашківцях на Сокирянщині. Тут у головних ролях були *Маланка* і *козак*. Але в окремих випадках замість *козака Маланку* міг супроводжувати *румунський офіцер*²⁵.

Підсумовуючи, можна констатувати, що, як у румунів і молдаван, так і в українців Буковини обряд *Маланка* є конгломератом зоо-, антропоморфних персонажів інших зимових драматичних обрядів.

Аналізуючи румунські та українські версії проведення обряду, наголосимо і на деяких відмінностях. Так, у румунських маланкових ритуалах відсутні такі персонажі, як *Василь* і *козаки*, натомість вони головні та найбільш популярні персонажі української *Маланки*. Крім цього, в українській *Маланці* немає традиційних румунських дійових осіб: *гайдуків*, *капітана*, *королів* і *королев*, *турка* і *туркені*, *бунгерів*, *мисливця*, *купця* та ін. Зате більш характерний для румунських версій *Маланки* такий персонаж, як *коник*. Спільними є *дід* і *баба*, *наречені*, *циган* і *циганка*, *єврей* і *єврейка*, *коза*, *пані*, *ведмідь* та ін.

Є ще одна відмінність у проведенні драматичного обряду. Так, у румунів і молдаван для *Маланки* є найбільш характерна єдина змістова композиція проведення окремих епізодів обряду. В них існує чіткий порядок виконання тих чи інших драматичних вистав-сцен. По черзі виконуються фрагменти вистави з *ведмедем*, *коником*, *козою* тощо, сигнал про початок і кінець яких дає керівник гурту. Кожний окремий епізод має свої ритуальні слова. А в українців – характерне намагання створити свято, на якому панує церемоніальний безлад. Окремі епізоди української *Маланки* відбуваються одночасно та синхронно, розпорошуючи увагу господарів. Якщо в румунів і молдаван головною метою драматичного обряду є побажання господарям добробуту, щастя, врожайності; то, в українських варіантах перевага надається гумористичним мотивам. Сам персонаж *Маланка* своїм виглядом і діями має показати нехлюйство молодої дівчини, яка робить усе неолодно: розкидає подушки, розпліскує воду, мастить глиною лави та інші хатні предмети, цілує присутніх тощо.

Однією з відмінностей у проведенні українських і румунських варіантів *Маланки* є звичай освячування вогнем і водою учасників і ритуальні костюми ряджених після проведення драматичних дійств. Зафіксовано, що для румуномовних сіл такий звичай нехарактерний. А ось в українських селах такі звичаї загальнопоширені. Купання маланкарів зареєстровано у Зеленому Гаї, Слободі Новоселицького, Боянчуку Заставнівського, Вашківцях Вижницького районів та ін. селах.

В українців був поширений звичай освячення вогнем. Після обходів маланкарі вранці йшли на роздоріжжя палити “діда”, або “дідуха”. Всі стрибали через багаття (*Веренчанка Заставнівського*, *Давидівка*

²¹ МЕЕ CHNU 1997–2009.

²² Noul Atlas lingvistic al României..., op. cit., P. 38, 63–64.

²³ Sărbători și obiceiuri. Răspunsurile la chestionarele Atlasului Etnografic Român [Holidays and ceremonies. Answers to the questionnaires of the Romanian Ethnographic Atlas], București: Editura enciclopedică, 2001, Vol. IV, P. 298, 301, 304.

²⁴ Reboșapka I. Oy u sadu – vnohradu..., op. cit., P. 26–27.

²⁵ МЕЕ CHNU 1997–2009.

гумористичним мотивам. Сам персонаж *Маланка Сторожинецького району Чернівецької області*²⁶. У с. Огуні і Боянчук Заставнівського району маланкарі підпалювали на світанку солом'яного *ведмедя*²⁷.

Під час радянської влади Маланку забороняли як забобони минулого: не дозволяли ходити рядженим селом, ловили “ведмедів”, палили костюми і маски. Але, не зважаючи на подібні переслідування, обряд законсервувався і зберігся до наших часів²⁸.

З отриманням Україною незалежності і розвитком у ній демократичних процесів традиційна народна культура дістала нове дихання. Держава підтримує цей процес організацією фестивалів народної творчості. У Чернівецькій області вже стали традиційними такі заходи, як “Маланка-фест” у Чернівцях (це фестиваль Маланок зі всієї області, на якому запрошуються і закордонні колективи) та етнографічне свято “Від Різдва Христового до Йордана” (проводиться управлінням культури Чернівецької ОДА на території Музею народної архітектури та побуту під відкритим небом), де лунають виступи колективів маланкарів зі всієї області. І в цьому процесі *Маланка* стала одним з головних обрядів зимового циклу. Народна творчість дала поштовх новій еволюційній хвилі. Вона відчувається у складі основних персонажів обряду, костюмації ряджених і нових сюжетах дійства.

Візьмемо для порівняння фіксацію складу гуртів маланкарів у селі Красноільськ Сторожинецького району на початок 1970-х років. Тоді в обряді брало участь близько 30–50 персонажів, до яких приєднувалось майже все село. Дослідником Г. Спатару подано назви, одяг і реквізит найголовніших дійових осіб драматичного обряду: 1) *лікар (doctorul)* – одягнений у білий халат, на голові – шапочка, зі шприцом, флаконами з ліками; 2) *коза (capra)* – голова кози з рогами, прикрашена торочками (бахромою); 3) *баба (baba)* – у масці, спідниці до землі, лейбику, на плечі накинута велика шаль, у руці – палиця; 4) *дід (moşneagul)* – у шапці навиворіт, плащі без одного рукава, підперезаний дротом або мотузкою з вузликами, у масці з відірваним носом; 5) *коваль (fierarul)* – у сіряку, з вимашеним сажею обличчям, торбиною за плечима (у торбині – молоток), на голові – чорний капелюх; 6) *дружина (nevasă)* – у широкій спідниці, великій шалі, з картами для ворожіння; 7) *зайдук (haiducul)* – в одязі з червоними стрічками, сірій шапці, білих штангах, постолох, з шаблею, булавою, старим пістолем, бороною, вусами з вовни; 8) *Лица (Lița)* – гарно одягнена дівчина з нафарбованими губами, ходила з гайдуком під руку; 9) два *кубинці (cubaneji)* – у чорних беретах, спортивному одязі, з ланцюгами, один з них при зброї; 10) *Новий Рік (Anul Nou)* – у новому білому кожусі, білій шапці навиворіт, з великою бороною, вусами, у постолох, підперезаний червоним поясом, на спині напис “Новий Рік”; 11) *“Старий Рік” (Anul Vechi)* – у лахміттях, з великою сивою бороною, що волочиться по землі, у постолох; 12) *Мир (Pacea)* – присмної зовнішності дівчина у вінку з написом “Мир”, у довгій білій спідниці, в руці – голуб; 13) *перукар (frizerul)* – у білому халаті, масці з овечої шкіри, зубами, виготовленими з квасолі, мав ніж, пакунок, ножиці; 14) *св. Петро (sf. Petru)* – з вінком у руках; 15) *св. Параскева (sf. Paraschivă)* – у пістрявому одязі; 16) *nin (pora)* – у подертій рясі, горбань, із хрестом і кадилом; 17) *чорт (dracul)* – у чорній рясі, з хвостом, рогами, балалайкою; 18) *турок (turcul)* – у червоному халаті, з фескою на голові, шаблею при поясі, з намистом; 19) *боярин (boierul)* – у дірявому чорному пальті, з великим черевом, горбатий, у чоботах, з портфелем. Зрозуміло, що дослідник не

охопив усіх персонажів Красноільської *Маланки*. Однак, у даному разі, характеристика 19 персонажів обряду має для нас значення насамперед тому, що є одним із перших і скрупульозних досліджень складу найбільш відомих на Буковині обрядових гуртів. Матеріал привертає увагу з погляду відстеження еволюції даного дійства, вивчення процесів його трансформації. У цьому контексті зауважимо, що нині (2021 р.) у красноільському карнавалі бере участь понад 350 ряджених і три-п'ять тисяч глядачів.

Сьогодні в тому ж селі склад маланкарів виглядає так. Ватага зазвичай складається з *Царів* і *Цариць*, роль яких найчастіше виконують діти, одягнені в білі костюми, щедро розшиті бісером. Є також персонажі в масках: пузаті *Дід* і *Баба* в етнічному вбранні, *Лікар*, *Жид* (його легко впізнати за височеним циліндром на голові і великим горбатим носом), *Циганка* з “дитям” на руках, яка вимагатиме в чоловіків аліменти на “їхнє” чадо. Інколи трапляються *Вериники* на реальних або бутафорських конях. Присутній в 1970-х роках *чорт* шез зовсім зі складу ватаги. Та найяскравішими героями *Маланки* в Красноільську є, безсумнівно, *Циган* і *Ведмідь*.

Виконувати роль *Ведмедя* — дуже почесна і важка, але добровільна справа. Ведмедами можуть бути тільки молоді неодружені хлопці. Одружені чоловіки, що до того перевдягалися *Ведмедами*, не припиняють маланкувати, а вдягають маски і стають *Дідом*, *Бабою* або *Жидом*. У Красноільську сім кутів: Путна, Путна дін Жос, Тражани, Сус, Дял, Гута і Слатина, практично в кожному з них образи Цигана і Ведмедя мають свої виразні особливості.

Костюми Ведмедів робляться із сіна або соломи, яку спеціально запасають ще з літа. Загалом є два типи *Ведмедів*: “крилаті” й “копиці”. Вбрання з плечима, схожими на крила, — незйомне, робиться із канатів, які скручуються із сіна. Маланкар залазить у такий костюм тільки лежачи й носить його весь час, поки тривають гуляння. Відпочивати він може тільки лежачи на спині.

Костюм-“копиця” робиться на основі кожуха, до якого прив'язуються жмути соломи. Він зазвичай важить менше за “крила” й легко знімається за потреби, виконуючи функцію крісла для перепочинку під час пауз у тривалих гуляннях.

На куті Тражани — ведмеді з найдовшими крилами, причому вони ледве не щороку зростають: якщо десятиліття тому крила мали в середньому три метри довжини, то тепер уже можуть доходити до шести метрів. Важить такий костюм понад 50 кг. *Цигани* тут теж особливі — у червоних штангах і з банданами на голові, із гіпертрофованими булавами, які можна підняти тільки обома руками.

“Крилаті” *Ведмеді* також ходять по Дялу й Сусу, причому останніх легко вирізнити з-поміж інших. *Ведмеді* з Суса невеликі, із “крилами” у формі серця і з вишиваним візерунком на грудях, усього роблять 15-20 таких костюмів. *Цигани* тут теж впізнавані — у чорних розшитих кожухах і чорних смушевих шапках.

Ведмедів-“копиць” найбільше в Путні, другому за величиною куті Красноільська. Їх супроводжують *Цигани* в рогатих шоломах, перемазані сажею й обвішані шкурами тварин. Окрім класичної для цього образу булави — зброї *Цигана*, якою він упокорює Ведмедя, — тут ще використовують сокири, кувалди й мечі.

Такі персонажі, як два *кубинці* і *дівчинка* з голубом (Мир), що було відображенням реалій 1970-х років, отримали цілий ряд сучасних персонажів – *прикордонників*, *АТО-шників*, *СБУ-шників*, *контрабандистів*, героїв сучасних фільмів. У цілому,

²⁶ МЕЕ CHNU 1997-2009; Kurochkin O. Bukovyns'ka novorichna “pereberiya”..., op. cit., P. 25–33.

²⁷ Babukh V. Pereberiya [The Pereberia], Chernivtsi, 11 Jan 2002, P. 20 [in Ukrainian].

²⁸ МЕЕ CHNU 1997–2009.

учасники обряду реагують на сучасні зміни в суспільстві.

Маланку в Красноільську люблять і приймають у всіх хатах. Не піде ватага до господарів лише в тому разі, якщо хтось у цій родині помер.

Порядок вистави такий. Спершу Комендант вітає господарів і питає дозволу зайти у двір. Першими на “сцену” виходять *Діди* й *Баби* і віншують хазяїв. *Дідів* зазвичай більше, можливо, тому, що красноільська *Маланка* — це передусім чоловіче свято. Жінки сьогодні також беруть участь у дійстві, втім раніше маланкували переважно чоловіки. Потім виходять водити свої хороводи під звуки труби *Царі* й *Цариці*. За ними настає черга для танцю *Жидів*. *Лікарі*, *Циганки* з немовлятами та інші помічні герої тим часом нишпорять між гостями свята, роблячи дрібні капості.

Музика стає все швидшою, танці — усе експресивнішими, поки не настає кульмінація. *Цигани* б'ють об землю своїми гротескними булавами — і *Ведмеді* починають танцювати й кидатися один на одного, ревучи. Бій між ними буде тривати доти, доки їх за допомогою ножів і сокир не втихомирять *Цигани*. Потім господар частує ватагу й дає гроші. Комендант виголошує отриману суму й маланкарі йдуть далі. Усе дійство супроводжується піснями й віншуваннями — святковими побажаннями господарям. Це найпоширеніший сценарій новорічної вистави, але бувають і інші варіанти. Наприклад, Маскарад. Герої його невеличкої ватаги, вдягнені в найрізноманітніші маски селян, із гумором відтворюють різні традиції.

Крім того, у Красноільську збереглася дуже давня традиція — “прокладання першої борозни”, або, як її ще називають румунською, “плугораш”. Суть її полягає в тому, що маланкарі за допомогою плуга роблять невелику борозну на подвір'ї господаря, імітуючи перший засів у Новому році.

Маланкарські ватаги ходять до ранку. Потім — кілька годин на сон перед частиною свята, яка захоплює вже весь Красноільськ і яку найбільше полюбають туристи.

Сьогодні в реквізитах маланкарів — мобільні телефони, мотоцикли, автомобілі різних марок і габаритів, деякі плюшеві ведмеді, коні, різні конструкції на підводах і автомобілях. На параді 14 січня можна побачити цілі гурти *циганок*, *сіячів*, *ведмедів* різних конструкцій (“скирта” і “крилатих”). Крила традиційних “крилатих” *ведмедів* зросли до 5-6 метрів, периметри крил обгорнуті ілюмінацією на мобільних акумуляторах. Поряд з національними костюмами — герої популярних фільмів про римський період і середньовіччя.

Стали популярними сцени з сьогодення. Для пропуску гостей до села ставлять “блок-пости прикордонників” під українським державним прапором. А в натовпі “СБУ-шники” ловлять контрабандиста з цигарками, запаковані у поліетиленові пакети. Сцена характерна для цього прикордонного села, де бували навіть перестрілки між прикордонниками і контрабандистами.

У плані дослідження еволюції обряду показові традиційні фестивалі маланок “Маланка-фест”, яка з 2011 року проводиться управлінням культури Чернівецької міської ради. Поряд з традиційними гуртами маланкарів зі всієї області перед численною публікою проходили: величезний *пацюк*, *коник*, українські *козаки* в шароварах, *солдати*, *цигани*, величезних розмірів *кит*, *слон*, *беркут*, *кабан*, білий *ведмідь* з чумом й шаманами — всі на вантажівках. Проходили вулицями міста римські *легіонери*, середньовічні *воїни*, *опришки* у супроводі румунської музики, *пірати* з українським прапором, арабські *шейхи*, казкові герої, *турки-яничари*, цілі гурти *мишок*, *мисливці* та ін.

На площі Філармонії зібралися тисячі городян і гостей міста, учасники дійства презентували традиційну *Маланку* і

дивували сучасними образами. У номінації “традиційна Маланка” журі віддало перевагу колективу з села Горбова Герцаївського району (румунське село). Друге місце посів фольклорно-етнографічний гурт “Суховерхівська маланка”, а третє — маланковий гурт села Бузовиця Кельменецького р-ну (обидва українські села). За результатами голосування глядачів перше місце серед колективів, які представляли Переберію, з результатом 2476 голосів отримав гурт “Білий ведмідь і брусницькі ескімоси” с. Брусниця Кіцманського району (українське село). Друге та третє місця отримали колектив “Персидський слон” с. Чагор Глибочького району (село зі змішаним українсько-румунським населенням) та колектив “Гігантська нутрія” с. Горбова Герцаївського району (румунське село). Усі переможці отримали грошові винагороди, що стимулює подальший розвиток народних традицій.

Висновки. Отже, якщо в традиційній Маланці в українських і румунських селах ще зберігаються відмінності, про які ми писали, то в “переберії” креатив учасників сконцентрований на сучасності.

Побутування обряду Маланка в буковинській етнографічній зоні є лише часткою величезного ареалу її поширення, яке становить маргінальний простір у смугі етнокультурних контактів і міжетнічного пограниччя українців та східних романців. Консервації обряду сприяла віддаленість і ізоляваність від основного ареалу свого етносу. А сьогодні еволюція цього давнього ритуального дійства проходить під великим тиском сучасних соціальних процесів. В обряді “переберія”, що супроводжує *Маланку* як органічний елемент, сучасна реальність домінує.

Moysey Antony. The rite of Malanka is its origin, mutual influences and modernity. The article considers the area of distribution of the Malanka rite on the territory of Ukraine, Romania and the Republic of Moldova, focuses on its existence in Bukovina. **The essence and results of research** are to determine the original sources of origin. A comparative analysis of its existence in neighboring nations: Ukrainians, Romanians and Moldovans, fix common and distinctive features, mutual borrowings in past and nowadays. **The purpose** of this investigation is to clarify the main parameters of the changes made today in the rite on the example of the village of Krasnoilsk in Bukovina. **The methodology** is based on the analysis of source materials and own field of research. The method of comparative analysis helps in comparing the rite Malanka of Ukrainians and Romanians in Bukovina, and the methods of analysis and synthesis provide researcher in determining the parameters of changes in the elements of Malanka. **Scientific novelty.** For the first time is made a comparison with the current state of existence of the rite Malanka. **Conclusions.** The existence of the Malanka rite in the Bukovynian ethnographic zone is only a part of the huge area of its distribution, which is a marginal space in the zone of ethnocultural contacts and the interethnic border of Ukrainians and Eastern Romans. Conservation of the rite was facilitated by remoteness and isolation from the main area of their ethnic group. And today the evolution of this ancient ritual action takes place under great pressure of modern social processes. In the rite of “pereberiya” that accompanies Malanka as an organic element, dominates modern reality figures and historical characters as well.

Key words: Malanka, pereberiya, rite, frontier, evolution of rite.

Мойсей Антоній — доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук та українознавства, Буковинський державний медичний університет. Коло наукових інтересів: історія української культури, історія України, традиційна культура населення України, взаємодія в галузі традиційної культури українського та східнороманського населення Буковини, процеси етнокультурної ідентичності у прикордонних районах. Автор 210 наукових публікацій, у тому числі 7 монографій.

Moysey Antony — Doctor of Historical Sciences, Prof., Chief of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies in Bukovynian State Medical University. Research interests: history of Ukrainian culture, history of Ukraine, traditional culture of Ukrainian population, interplay in area of traditional culture of Ukrainian and eastromanian population of Bukovina, processes of ethnocultural identity in border regions. Author of 210 scientific publications including 7 monographs.

Received: 12.05.2021

Advance Access Published: June, 2021

© A. Moysey, 2021

Маланка-Фест 2020

Фото. 1.

Гурт “Білий ведмідь і брусницькі ескімоси”
с. Брусниця Кіцманського р-ну.
Джерело: <http://chernivtsy.eu/>

Фото. 2

Колектив “Персидський слон”
с. Чагор Глибоцького р-ну.
Фото автора

Фото. 3

Колектив “Гігантська нутрія”
с. Горбова Герцаївського р-ну.
Фото автора

